

STUDIJA SLUČAJA: BIOMETRIJSKI NADZOR U GERONTOLOŠKOM CENTRU BEOGRAD

Istraživanje sprovedi:
BIRN Srbija i Partneri Srbija

Autor:
Aleksa Tešić,
BIRN Srbija

Izdavač:
Partneri Srbija
www.partners-serbia.org

Mart, 2025

Sadržaj

Uvod	5
Problematici aspekti biometrijskog nadzora.....	5
Metodologija istraživanja	6
Pozadina: Gerontološki centar i nabavka opreme za nadzor	7
Nadzor zaposlenih u Gerontološkom centru	8
Obezbeđenje i rukovanje podcima	9
Zaključci i preporuke.....	9

Uvod

Cilj ove studije slučaja je analiza primene sistema za prepoznavanje lica u Gerontološkom centru Beograd i razumevanje šireg konteksta biometrijskog nadzora u domovima za stare. Istraživanje se oslanja na nalaze prethodnih istraživanja BIRN-a koja su ukazala na etičke i legislativne izazove implementacije ovakvih sistema.

Kroz ovaj rad, pokušavamo da sagledamo kako su nadzorni sistemi uticali na privatnost korisnika i koji su izazovi u njihovoj primeni u institucijama socijalne zaštite.

Problematični aspekti biometrijskog nadzora

Šira javnost se inicijalno prvi put upoznala sa problemom nekontrolisanog digitalnog nadzora u toku javne rasprave za izmene [Zakona o policiji, koji je dva puta povučen](#) iz procedure upravo zbog nedovoljno jasnih i preciznih odredbi u vezi sa korišćenjem biometrijskih tehnologija, uključujući i mogućnost prepoznavanja lica, od strane policije. Osim toga, Share Fondacija vodila je široku javnu kampanju ["Hiljade kamera"](#), mapirajući kamere za video nadzor postavljene na ulicama i najprometnijim saobraćajnicama.

BIRN-ovo [istraživanje javnih nabavki](#) iz 2022. i 2023. godine, pokazuje da su u Srbiji u poslednjih nekoliko godina nabavljeni sistemi video nadzora sa funkcijom prepoznavanja lica, iako njihova upotreba nije zakonski regulisana. Istraživanje pokazuje da je ova oprema instalirana u desetinama škola, vrtića, studentskih domova, kao i na ulicama, pijacama i javnim institucijama u više gradova, pri čemu je najveći broj ovih sistema evidentiran u Beogradu.

Analiza dodatno pokazuje da su kamere s opcijom prepoznavanja lica nabavljene za najmanje 28 osnovnih i sedam srednjih škola, kao i jedan vrtić, te da su se pokazale kao neke od najdramatičnijih javnih nabavki sa stanovišta zaštite privatnosti, posebnog režima zaštite maloletnika i potencijalne zloupotrebe.

Dublje istražujući ove slučajeve, [novinari BIRN-a otkrili su](#) da su mnoge opštine naručivale opremu za nadzor umesto obrazovnih ustanova, kao i da većina lokalnih institucija i škola negira da je funkcija prepoznavanja lica ikad aktivirana. Ipak, zbog oskudnih odgovora nije jasno da li su sprovedene zakonski obavezne procene uticaja na privatnost. Ova procena podrazumeva minimizaciju potencijalnog narušavanja privatnosti, a izražuje se kada je verovatno da će određeni tip nadzora uticati na privatnost onoga koji se nadzire.

Pored škola, BIRN-ova istraživanja pokazuju da su ovakvi nadzorni sistemi postavljeni i u saobraćaju, policijskim monitoring centrima i javnim preduzećima. Gradovi poput Leskovca, Bora i Kruševca, nabavljali su kamere povezane s policijskim bazama podataka, dok je MUP Srbije 2019. kupio slične sisteme od kineske kompanije Huavej, ali tvrdi da ih ne koristi.

Pod tehnologijama nadzora, u smislu ove studije slučaja, podrazumevaju se sistemi koji omogućavaju praćenje, identifikaciju i analizu kretanja osoba u određenim prostorima. To uključuje video nadzor, biometrijske sisteme prepoznavanja lica i AI analitiku (analitiku zasnovanu na veštačkoj inteligenciji) koja omogućava automatsko prepoznavanje osoba i obaveštavanje osoblja u slučaju neovlašćenog kretanja korisnika.

Nalazi BIRN-a pokazuju da brojne institucije u Srbiji, uključujući bolnice, centre socijalne zaštite i obrazovne ustanove, sve češće nabavljaju napredne sisteme za video nadzor i biometrijsku kontrolu. Ove nabavke se po pravilu realizuju kroz netransparentne tendere, bez konsultacija sa regulatornim telima i bez obavezne procene uticaja na privatnost korisnika.

Osim što ne postoji valjani pravni osnov uvođenja biometrijskog nadzora jer u Republici Srbiji trenutno ne postoji jedinstven zakon koji bi regulisao ovu oblast, uvođenje ovako intruzivne tehnologije često nije u skladu ni sam ostalim važećim propisima u zemlji. Na primer, [Zakon o zaštiti podataka o ličnosti](#) („Sl. glasnik RS“, br. 87/2018) ne dozvoljava automatsku obradu biometrijskih podataka bez jasne pravne osnove. U mnogim slučajevima, institucije nisu obavile neophodne procene uticaja na zaštitu podataka, što dovodi u pitanje zakonitost ovih sistema.

[Poverenik za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti](#), institucija za nadzor primene Zakona o zaštiti podataka, takođe upozorava na opasnost prekomerne upotrebe ovih tehnologija. U svojim izveštajima Poverenik naglašava potrebu za zakonitom, poštenom i transparentnom obradom podataka, minimizacijom prikupljanja podataka, kao i obavezom sprovođenja procene uticaja na zaštitu podataka pre implementacije sistema za prepoznavanje lica.

Slično tome, [Zakon o privatnom obezbeđenju \(ZPO\)](#) propisuje pravila korišćenja tehničkih sredstava u svrhu nadzora i zaštite, uz posebne odredbe o privatnosti. Video nadzor ne sme narušavati privatnost drugih, a njegova upotreba mora biti jasno definisana i u skladu sa zakonima. Posebno su regulisane situacije u kojima se koriste sistemi za prepoznavanje lica i analizu kretanja, uz obavezne mere zaštite podataka.

Imajući u vidu ovu pravnu prazninu, uvođenje biometrijskog nadzora u institucije socijalne zaštite, poput Gerontološkog centra Beograd koji je predmet ove studije slučaja, poseban je izazov. Implementacija ovih sistema u domovima za stare i bolnicama otvara pitanja diskriminacije i narušavanja prava korisnika. Ove društvene grupe su često ranjive i nemaju mogućnost da daju informisani pristanak za obradu biometrijskih podataka. Osim toga, prekomerno nadgledanje može doprineti stigmatizaciji i osećaju gubitka privatnosti.

Metodologija

Podaci korišćeni u ovoj studiji slučaja prikupljeni su putem zahteva za pristup informacijama od javnog značaja, analize informatora i izveštaja o radu [Gerontološkog centra Beograd](#) i relevantnih zakonskih okvira. Takođe, istraživanje uključuje nalaze BIRN-a o nabavci i implementaciji nadzornih sistema u ustanovama socijalne zaštite. Informacije su analizirane sa fokusom na pravnu regulativu, etičke dileme i uticaj na privatnost korisnika. Dodatno, sprovedena je pretraga podataka putem onlajn baze Portala javnih nabavki kako bi se dobio uvid u obim i specifikacije nabavljenih sistema nadzora. Prikupljeni su i zvanični komentari institucije kao i odgovori na pitanja istraživača.

Pozadina: Gerontološki centar i nabavka opreme za nadzor

[Gerontološki centar Beograd](#), osnovan 1986. godine, jedna je od vodećih ustanova socijalne zaštite starijih osoba u Srbiji. Sa sedištem u Zemunu, obuhvata više radnih jedinica, uključujući domove za smeštaj, stacionarne objekte i dnevne centre, pružajući korisnicima medicinsku negu, rehabilitaciju i socijalnu podršku. Najveći objekat, Dom "Bežanijska kosa", može primiti blizu 600 korisnika i posebno je prilagođen osobama sa demencijom. Kako pokazuju [javno dostupni Planovi rada](#) Centra za nekoliko godina unazad, značajan procenat korisnika čine osobe sa dijagnozom demencije i drugim neurodegenerativnim oboljenjima. Statistika pokazuje da je broj korisnika obolelih od Alchajmerove bolesti i drugih oblika demencije u stalnom porastu, što zahteva specijalizovane usluge i stručnu negu.

Pored stalnog smeštaja, centar nudi i usluge dnevnih boravaka, omogućavajući starijima da ostanu povezani sa zajednicom kroz različite aktivnosti. Ustanova zapošljava preko hiljadu stručnjaka, uključujući socijalne radnike, medicinsko osoblje i terapeute, sa posebnim akcentom na personalizovanu negu korisnika sa kognitivnim smetnjama.

Od 2013, Gerontološki centar Beograd je prva licencirana ustanova socijalne zaštite u Srbiji, usklađena sa evropskim standardima. Aktivno učestvuje u međunarodnim projektima iz oblasti dugoročne nege, neprestano unapređujući svoje usluge kako bi korisnicima omogućio dostojanstven i kvalitetan život.

Gerontološki centar Beograd je 2015. sproveo javnu nabavku za kupovinu sistema video nadzora sa funkcijom prepoznavanja lica, s ciljem povećanja bezbednosti korisnika, posebno onih sa demencijom. Oprema omogućava identifikaciju osoba prema fizičkim karakteristikama, poput boje odeće, kao i automatsku detekciju pokušaja napuštanja objekta, uz generisanje alarma za službu obezbeđenja. Softver podržava pretragu snimaka po različitim kriterijumima i unos slika korisnika u bazu podataka radi efikasnijeg praćenja. Oprema obuhvata IP kamere visoke rezolucije sa infracrvenim osvetljenjem za snimanje u slabim svetlosnim uslovima, mrežne snimače (NVR) i softver za analizu video materijala. Kamere su postavljene u više objekata, uključujući domove "Bežanijska kosa", "Voždovac", "Karaburma", "Stacionar" i objekat u Lamartinovoj ulici. Sistem je dizajniran da prepozna osobe, analizira kretanje i alarmira službu obezbeđenja u slučaju pokušaja napuštanja objekta. Ukupna vrednost nabavke iznosila je 2.451.741 RSD, a implementaciju je izvršila kompanija SECAM.

BIRN je Gerontološkom centru poslao novinarska pitanja o tome na koji način koriste video nadzor, funkciju prepoznavanja lica i da li imaju urađenu procenu uticaja na privatnost. Povodom medijskog upita, Gerontološki centar Beograd je potvrdio da su kamere sa funkcijom prepoznavanja lica instalirane u hodniku između odeljenja za demenciju i izlaza iz Doma "Bežanijska kosa". Međutim, ustanova navodi da funkcija prepoznavanja lica nikada nije korišćena zbog tehničkih ograničenja i da kamere trenutno nisu u funkciji.

Povodom dopisa od 19. februara 2024, Gerontološki centar Beograd je dostavio sledeće informacije:

- ▶ Centar je 2015. nabavio kamere sa funkcijom prepoznavanja lica koje su postavljene u hodniku između odeljenja za demenciju i izlaza iz Doma "Bežanijska kosa".
- ▶ Kamere su postavljene radi bezbednosti korisnika sa dijagnozom demencije, kako bi se njihovo kretanje pratilo i alarmirali zaposleni u slučaju pokušaja izlaska iz smeštaja.
- ▶ Zbog tehničkih ograničenja, funkcija prepoznavanja lica nikada nije korišćena.

- ▶ Trenutno, ove kamere nisu u funkciji.
- ▶ Kako je javna nabavka sprovedena 2015, u skladu sa tadašnjim propisima nije bilo obavezno sprovođenje procene uticaja na zaštitu podataka o ličnosti.

“Ustanova Gerontološki centar Beograd je donela 12.10.2016. Pravilnik o video nadzoru u kome je između ostalog navedeno da svi podaci dobijeni video nadzorom imaju karakter službene tajne..., a pravo pristupa video nadzoru u realnom vremenu ima direktor ili lice koje on ovlasti”, napisala je u odgovoru Irena Babović, službenica za odnose sa javnošću Gerontološkog centra u Beogradu.

Nadzor zaposlenih u Gerontološkom centru Beograd

U Gerontološkom centru Beograd implementiran je i sistem elektronske evidencije radnog vremena koji funkcioniše putem cloud aplikacije, smeštene na serverima u Domu "Bežanijska kosa". Ovaj sistem omogućava precizno praćenje prisustva zaposlenih i automatizovanu obradu podataka o radnim satima. Aplikacija radi na principu mesečnog licenciranja i podržava do 800 korisnika, dok se podaci sa svih pet lokacija sinhronizuju putem VPN protokola, čime se obezbeđuje sigurna razmena informacija.

Na svakom objektu instalirani su terminali za evidenciju radnog vremena, povezani sa centralnom cloud aplikacijom. Sistem omogućava automatsko generisanje i slanje izveštaja putem e-maila, pružajući uvid u dolaske i odlaske zaposlenih, broj radnih sati, kašnjenja i prekovremeni rad. Posebna pažnja posvećena je sigurnosti i tačnosti obrade podataka kroz napredne metode autentifikacije.

Sistem poseduje višekorisničku autentifikaciju za pristup terminalu, mehanizam za proveru prisustva nadređenog tokom evidentiranja zaposlenih i ograničenje broja korisnika u zaštićenom prostoru. Dodatno, pre odobravanja autentifikacije vrši se provera radnog rasporeda zaposlenog, čime se smanjuje mogućnost zloupotreba.

Licencni zahtevi nalažu da sistem ne sme imati ograničenja u broju terminala i kontrolera, dok svi korisnici moraju imati web pristup u skladu sa dodeljenim pravima. Web aplikacija pruža mogućnost pregleda raznih vrsta izveštaja, uključujući trenutni status prisustva zaposlenih, sumarne i detaljne analize odsustva i prisustva, kao i evidenciju ulazaka i izlazaka sa radnog mesta. Ovim sistemom obezbeđuje se efikasno praćenje radnog vremena, uz povećanu transparentnost i kontrolu pristupa zaposlenih unutar ustanove.

Poverenik za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti u svojim publikacijama ističe da svrha video nadzora ne može biti kontrola zaposlenih, već isključivo zaštita imovine i bezbednost. Neprekidan nadzor nad zaposlenima može predstavljati povredu prava na privatnost i dostojanstvo na radu, te je neophodno da svaka primena takvih sistema bude usklađena sa zakonodavstvom o zaštiti podataka o ličnosti.

Obezbeđenje i rukovanje podacima

Služba obezbeđenja Gerontološkog centra Beograd zadužena je za sigurnost korisnika, zaposlenih i objekata ustanove. Njeni zadaci obuhvataju kontrolu ulaska i izlaska, evidenciju posetilaca i upravljanje sistemom video nadzora, koji je trenutno ograničenog obuhvata i u fazi proširenja. U pojedinim objektima uvedena su dnevna dežurstva obezbeđenja, dok tehničke mogućnosti za noćni nadzor još uvek nisu u potpunosti razvijene. U objektu RJ Stacionar prijemna služba ne postoji, ali je organizovano dnevno dežurstvo obezbeđenja, dok noćni nadzor ostaje tehnički neizvodljiv.

Gerontološki centar Beograd poseduje i upravlja podacima o korisnicima i zaposlenima u skladu sa zakonima o radu, socijalnoj i zdravstvenoj zaštiti. Pristup podacima imaju ovlašćeni zaposleni, uključujući socijalne radnike i medicinsko osoblje, u skladu sa relevantnim zakonskim i podzakonskim aktima. Podaci se čuvaju prema propisanim standardima zaštite podataka o ličnosti, čime se obezbeđuje zakonita i sigurna obrada informacija u okviru ustanove.

Zaključci i preporuke

Iako je sistem video nadzora nabavljen sa naprednim funkcijama, njegova upotreba je ostala ograničena. Nedostatak procene uticaja na zaštitu podataka o ličnosti i nepostojanje jasnog pravnog okvira u vreme nabavke dovode u pitanje zakonitost i opravdanost primene ove tehnologije u ustanovama socijalne zaštite. Ustanova tvrdi da prepoznavanje lica nikada nije korišćeno, ali ne postoji mehanizam kontrole koji bi to nezavisno potvrdio. Ova situacija ističe potrebu za transparentnijim postupcima nabavki i regulacijom upotrebe biometrijskog nadzora, kako bi se osigurala zaštita privatnosti korisnika domskog smeštaja.

Preporuke:

1. Neophodno je dosledno primenjivati Zakon o zaštiti podataka o ličnosti, posebno u vezi sa obradom biometrijskih podataka. Podsetimo, prema Zakonu o zaštiti podataka o ličnosti, obrada biometrijskih podataka u cilju jedinstvene identifikacije lica je zabranjena, a može se sprovoditi samo po uslovima eksplicitno propisanim Zakonom. Takođe, svaka obrada podataka o ličnosti, uključujući snimke video nadzora, mora imati jasan pravni osnov, biti srazmerna svrsi i usklađena sa principima zakonitosti, pravičnosti i transparentnosti.
2. Pre implementacije ili unapređenja sistema video nadzora, Gerontološki centar Beograd mora sprovesti procenu uticaja u skladu sa članom 54 Zakona o zaštiti podataka o ličnosti. Ova procena treba da utvrdi neophodnost i proporcionalnost obrade, potencijalne rizike i mere za zaštitu privatnosti korisnika. Naglašavamo da je pri razmatranju rizika obrade podataka potrebno uzeti u obzir činjenicu da se radi o obradi posebnih vrsta podataka osetljive kategorije lica, odnosno starijih osoba, među kojima su većina i medicinski pacijenti.
3. Gerontološki centar treba jasno da informiše korisnike, njihove staratelje i zaposlene o svrsi i načinu korišćenja sistema video nadzora, uključujući eventualnu obradu biometrijskih podataka. Informacije moraju biti lako dostupne, jasne i usklađene sa pravnim obavezama.

4. Sva obrada podataka o ličnosti, uključujući snimke video nadzora, mora biti strogo ograničena na svrhu zaštite korisnika i zaposlenih. Upotreba sistema za prepoznavanje lica ne može biti aktivirana bez jasnog pravnog osnova i saglasnosti Poverenika.
5. Poverenik za zaštitu podataka o ličnosti treba da izvrši inspekcijski nadzor nad primenom video nadzora u Gerontološkom centru Beograd i utvrdi da li se funkcije prepoznavanja lica koriste ili su korišćene, kao i da li su postupci usklađeni sa zakonskim propisima.
6. Pravilnik o video nadzoru i drugi relevantni interni dokumenti moraju biti ažurirani i usklađeni sa Zakonom o zaštiti podataka o ličnosti. Ove informacije treba da budu dostupne javnosti, kako bi se osigurala transparentnost u postupanju sa podacima korisnika i zaposlenih.
7. Video nadzor ne sme biti korišćen za praćenje rada zaposlenih, osim u meri neophodnoj za zaštitu bezbednosti korisnika i objekata, ukoliko su ispunjeni uslovi predviđeni Zakonom o zaštiti podataka o ličnosti. Svako drugačije korišćenje može predstavljati povredu prava na privatnost i dostojanstvo zaposlenih.
8. Podaci prikupljeni video nadzorom moraju biti čuvani uz najviše standarde zaštite, sa strogim ograničenjima pristupa. Neophodno je sprovesti tehničke i organizacione mere koje će osigurati da se snimci ne zloupotrebe i da im pristup imaju samo ovlašćena lica.

